

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

МАТОХНЮК ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 159.923.2.072

**ПСИХОЛОГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
(ГЕНЕЗА ОНТОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ)**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора психологічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант:

доктор психологічних наук, професор
Максименко Юрій Борисович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», професор кафедри загальної та диференціальної психології

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Данилюк Іван Васильович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
декан факультету психології;

доктор психологічних наук, професор
Кіреєва Зоя Олександрівна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри загальної психології та психології розвитку особистості;

доктор психологічних наук, професор
Яковенко Сергій Іванович,
Київський інститут сучасної психології та психотерапії, перший проректор.

Захист відбудеться «27» вересня 2019 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «27» серпня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Створення належних умов для життєдіяльності, благополуччя особистості передбачає, поряд з іншим, забезпечення її надійної інформаційної безпеки. Інформаційна безпека особистості є ключовою в умовах гібридної війни, яку веде проти України Російська Федерація. Використання медіатехнологій, *по-перше*, позначається, на свідомості людей, що вимагає підвищення їх інформаційної грамотності (Доктрина інформаційної безпеки України від 25 лютого 2017 року № 47/2017); *по-друге*, потребує якісної підготовки професійних кадрів з високим рівнем компетентності. В умовах інтенсивної інформатизації суспільства жодна з професій не обходиться без фахівців, що мають високий рівень комп'ютерної підготовки (Постанова Президії НАПН України від 20 травня 2010 року «Концепція впровадження медіа освіти в Україні»); *по-третє*, вимагає оновлення змісту освіти в новій українській школі та набуття учнями ключових компетентностей, у тому числі інформаційно-цифрової, необхідних для успішної самореалізації (Постанова уряду від 14 грудня 2016 року № 988-р.); *по-четверте*, сприяє поліпшенню життєвого рівня населення, найповнішому засвоєнню та використанню громадянами новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ); *по-п'яте*, прискорює створення загальнодержавних інформаційних систем, потребує підвищення рівня інформаційної безпеки особистості.

Інформаційна компетентність забезпечується постійним розвитком особистості, відповідно до нових досягнень в інформатизації суспільства, її психологічною готовністю до самовдосконалення. Зазначена проблема має як емпірично-прикладний, так і фундаментально-теоретичний характер, що зумовлює необхідність її комплексного психологічного дослідження, насамперед для обґрунтування методологічної бази та розроблення технологій розвитку належної інформаційної компетентності особистості.

Отже, вивчення інформаційної компетентності як психологічного феномену особистості в нинішньому динамічному суспільстві є актуальною науково-практичною проблемою.

Чимало вітчизняних та зарубіжних науковців досліджували різні аспекти інформаційної компетентності особистості, зокрема: особливості становлення особистості як суб'єкта психосоціального розвитку (Б. Ананьєв, І. Данилюк, Е. Еріксон та ін.), психологічні аспекти комунікативних процесів у мережі (О. Войскунський, А. Жичкіна, С. Максименко та ін.), переробка інформації в системі цілеспрямованої діяльності людини як вибір особистості (Г. Балл, З. Кіреєва, С. Максименко та ін.), психологічне благополуччя особистості (А. Коваленко та ін.), зміст інформаційної компетентності (Н. Баловсяк, І. Кисла, А. Хуторський та ін.) та «інформативної» компетентності майбутнього педагога (Г. Гудвін, Л. Маккаускейт, Л. Петухова, Д. Рейд, П. Рейман, О. Яскевіч та ін.), професійна свідомість (О. Дробот та ін.), особливості формування й розвитку інформаційної компетентності викладача закладу вищої освіти (ЗВО) (О. Полуніната, Л. Шевчук ін.), теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики (Н. Самойленко, О. Спірін та ін.).

Особливості комп'ютерної компетентності педагога в контексті особистісно-орієнтованого навчання вивчали П. Беспалов, В. Ребрина та ін., специфіку підготовки непрофесійних, пересічних користувачів електронних обчислювальних машин – Ю. Машбиць, М. Смульсон та ін., компетентності особистості як компонент навчальних досягнень учнів – С. Бондар, М. Галатюк, Н. Самойленко та ін., психологічні засади розвитку інформаційної компетентності у молодшому шкільному віці – Т. Грицька, Л. Ситнікова, І. Форноляк та ін., залежності особистості від Інтернету – Н. Бугайова, А. Войскунський, О. Каменських та ін., соціально-психологічні особливості спілкування в Інтернеті – А. Жичкіна, О. Немеш та ін.; вплив Інтернету на особистість – Ю. Бабаєва, С. Каракозов та ін., її духовно-моральне виховання і розвиток – І. Бех, Г. Цимбаленко, В. Щербаченко та ін., життєконструювання особистості та розвитку її творчої компетенції – І. Єрмаков, Т. Титаренко, О. Шилова та ін., нові інформаційні технології в освіті – М. Дагман, Б. Юсєф та ін., специфіку медіапедагогіки, цифрової грамотності та електронної компетентності особистості – Л. Мастерман, Дж. Романі та ін. Проте будь-який з цих підходів лише частково розкриває суть інформаційної компетентності особистості, що не дозволяє методологічно виважено, системно, психологічно змістовно розкрити означений феномен.

Таким чином, актуальність порушеної проблеми, недостатній рівень її наукової розробленості, необхідність теоретико-емпіричного дослідження психологічних засад інформаційної компетентності особистості зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Психологія інформаційної компетентності особистості (генеза онтологічного розвитку)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематикою науково-дослідної роботи кафедри загальної та диференціальної психології «Особистісне зростання психолога, педагога на етапі професійного навчання: диференційно-психологічний аналіз» (номер держреєстрації № 0114U000016), що входить до тематичного плану Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено у вченій раді Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти» (протокол № 10 від 28.12.2016 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 28.03.2017 р.).

Мета дослідження полягає у теоретико-психологічному обґрунтуванні та емпіричній перевірці структури, функцій, засобів розвитку інформаційної компетентності особистості.

Згідно з поставленою метою визначено такі **завдання дослідження**:

1. Узагальнити результати теоретичних та емпіричних досліджень з психології інформаційної компетентності особистості та на цій основі обґрунтувати її структуру та здійснити аналіз її сформованості як інтегрованої якості.

2. Розробити структурно-функціональну модель інформаційної компетентності особистості та описати компонентний склад її показників, розкрити їх психологічну сутність.

3. Запропонувати комплекс засобів вивчення показників інформаційної компетентності особистості; розробити психодіагностичний інструментарій її дослідження.

4. Провести емпіричне дослідження стану розвиненості показників інформаційної компетентності особистості, виявити психологічні особливості їх функціонування.

5. Обґрунтувати та розробити програму розвитку інформаційної компетентності особистості з метою апробації структурно-функціональної моделі та визначення основних шляхів її формування.

Об'єкт дослідження – інформаційна компетентність як психологічний феномен особистості.

Предмет дослідження – психологічні складові, функції та засоби розвитку інформаційної компетентності особистості.

Засадничі положення дослідницької концепції автора:

1. Вивчення особливостей інформаційної компетентності особистості важливо здійснювати на засадах інтегративного підходу, який має передбачити дотримання принципів детермінізму, цілісності розвитку, єдності свідомості і діяльності, антропоцентризму; використання теорій потреб (А. Маслоу, Д. МакКлелланд та ін.), поколінь (Н. Хоув, В. Штраус та ін.) і структурно-типологічного (передбачає виокремлення компонентів інформаційної компетентності) та ресурсного (необхідного для розроблення програми розвитку інформаційної компетентності особистості) підходів.

2. Розвиток інформаційної компетентності особистості можливий через набуття нею стану цілісності, інтеграції у процесі змін, які відбуваються в сучасному суспільстві. Інформаційну компетентність особистості слід розглядати як інтегральну якість особистості, що детермінована насамперед її спрямованістю на задоволення життєвих цілей та потреб, шляхом набуття нею в інформаційному суспільстві оптимальної мотивації.

3. Інформатизація суспільства може стати підґрунтям як ефективної життєдіяльності та розвитку людини, так й призвести її до деформації.

Інформаційну компетентність особистості слід розвивати з урахуванням її конкретних функцій: мотиваційно-спрямувальної, когнітивно-сприймаючої, комунікативної, нормативно-розвивальної, операційно-орієнтаційної.

4. Основою розвитку інформаційної компетентності має стати реконструкція потреб особистості, що визначають усвідомлення нею мотивів, спрямованість на досягнення успіху; трансформацію смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій; розширення інтернального локусу-контролю; активне прагнення до позитивної результативності процесу самореалізації; діяльнісну життєву позицію, готовність відстоювати свої погляди, відповідальність за свої вчинки; здатність і можливість контактувати з іншими людьми; усвідомлення себе носієм позитивних, соціально бажаних характеристик, у певному сенсі задоволення собою (самоповага).

5. Рівень інформаційної компетентності особистості можна підвищити за допомогою комплексу технологій: професійно-психологічного тренінгу; розвивальних засобів (хмарні технології, педагогічні програмні засоби, проектні технології); створення спільних інформаційних ресурсів (кластерів) з метою актуалізації психологічних якостей особистості, які стимулюють зміни в її мотиваційно-спонукальній, когнітивно-діяльній, особистісно-ціннісній, змістовній, професійній блоках.

Теоретико-методологічною основою дослідження є:

- *на філософському рівні:* принципи системності, діалектичної суперечності, єдності якості та кількості, діалектичного заперечення, розвитку, причинності та ін. (Е. Бережна, А. Калита, О. Клименюк та ін.);

- *на загально психологічному рівні:* психологічна теорія вчинку (І. Маноха, В. Роменець, С. Рубінштейн, Т. Титаренко та ін.); теорія діяльності (Г. Костюк, О. Леонтьєв, Ю. Машбиць та ін.); концепції розвитку особистості й суб'єктного підходу (К. Абульханова-Славська, О. Брушлінський, С. Максименко, В. Моляко, М. Смульсон, В. Слободчиков, О. Чебикін та ін.); єдності психіки і діяльності, розвитку, системності (Б. Ананьєв, Л. Велитченко, Б. Ломов, В. Москалець, О. Саннікова та ін.); концепція суб'єкта психічної активності (Л. Журавльова, Г. Костюк, В. Плохих, С. Симоненко, В. Татенко, Т. Яблонська та ін.); основні положення про формування особистісної готовності до діяльності (В. Рибалка, Л. Снігур, М. Томчук та ін.); процесуально-динамічний, індивідуально-творчий і компетентнісний підходи до особистості (Р. Грановська, В. Шадриков та ін.); функціональний підхід (Л. Нерсесян, А. Фурман та ін.); особистісно-діяльнісний підхід (А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович, О. Сафін та ін.); засадничі теоретичні положення про особистість у гуманістичній психології та особистісно зорієнтованому підході (Г. Балл, І. Бех, Л. Журавльова, А. Массанов, В. Рибалка, О. Саннікова, В. Ямницький та ін.);

- *на конкретно-тематичному рівні:* основні положення психології комп'ютеризації (О. Арестова, О. Войскунський, Ю. Максименко, Ю. Машбиць, О. Тихомиров та ін.); концепція трьох хвиль цивілізаційного розвитку (Е. Тофлер та ін.); застосування комп'ютерів у психологічних дослідженнях (Л. Бурлачук, В. Русалов та ін.); теорія мотивації (А. Маслоу); концепція мотивації (Д. Макклелланд); мотиваційна поведінка людини (К. Платонов); діяльнісна концепція О. Леонтьєва; теорія очікувань (В. Врум); теорія справедливості (С. Адамс), теорія визначення цілей (Е. Лок); комплексна теорія (Л. Портер і Е. Лоулер) та ін.

Методи дослідження. У роботі використано систему методів наукового пошуку, що охоплювала теоретичні, емпіричні методи та методи математичної статистики.

Теоретичними методами дослідження є аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, схематизація, моделювання, системно-структурний, логічний та порівняльний аналіз літературних джерел для розкриття психологічних засад дослідження, інтерпретаційні та інші методи.

Методи емпіричного дослідження – традиційні та сучасні методи психологічного дослідження, насамперед опитування, тестування, контент-аналіз, метод експертних оцінок та ін.

Комплекс психодіагностичних методик щодо вивчення цілей життя особистості, ставлень до себе, самооцінки, впливу інформаційних технологій на сприйняття комп'ютера користувачами та особливостей розвитку компонентів інформаційної компетентності особистості містив анкету «Медіаграмотність» (Л. Матохнюк) для отримання інформації про особливості та навички роботи індивіда з комп'ютером, психологічні проблеми, що виникають під час роботи з медіа-засобами; тест для дослідження мотиваційного, когнітивного, проектно-поведінкового, емоційно-вольового, екологічного та правового компонентів інформаційної компетентності особистості «Інформаційна компетентність особистості» (Ю. Максименко, Л. Матохнюк); методику оцінки сенсу життя «Смисложиттєві орієнтації» (СЖО) Д. Леонтьєва; методику визначення емоційно-оцінних ставлень «Особистісний диференціал» (ОД) (адаптована в НДІ ім. В. М. Бехтерева); методику дослідження образу комп'ютера (МІОК) А. Гордєєва та ін.

Щодо потенціалу педагогів комплекс психодіагностичних методик передбачав вивчення організаційних, конструктивних і перцептивних їх якостей; взаємопов'язаних внутрішніх мотивів; умінь управляти своїми емоціями; рівнів педагогічної співпраці в процесі навчання для виявлення соціальної та емоційної компетентності особистості; рівня професійної спрямованості вчителя; визначення активності творчої діяльності, розуміння ролі в суспільстві; рівня педагогічної співпраці в процесі навчання; психологічного благополуччя вчителя.

Для кількісного опрацювання результатів емпіричного дослідження застосовано сучасні *методи математичної обробки результатів експериментального дослідження* (варіаційний, кореляційний, факторний аналіз, критерій Фішера для перевірки достовірності відмінностей у психологічних показниках, Т-критерій Вілкоксона для зіставлення показників і їх вираженості та ін.).

Розвивальні методи: професійно-психологічний тренінг «Навчання для майбутнього» за методом проектів, що спрямований на ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності та повсякденному житті; розвивальні засоби (хмарні технології, педагогічні програмні засоби, проектні технології); створення спільних інформаційних ресурсів (кластерів, методичних спільнот) та ін.

Експериментальна база дослідження. Результати експериментального дослідження отримано у роботі зі студентами Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти», закладів освіти Вінницької області та м. Вінниці, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький).

На різних етапах констатувального експерименту було залучено 3879 осіб періоду юності та дорослого віку. Для розроблення та апробації тесту-опитувальника «Інформаційна компетентність особистості» залучено вибірку респондентів обсягом 1900 осіб, для вивчення рівня сформованості інформаційної компетентності особистості – 1979 осіб юнацького та дорослого віку.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

уперше:

- розкрито психологічний зміст інформаційної компетентності особистості, що характеризує відповідне явище як інтегральну якість особистості, спрямовану на ефективну життєдіяльність в інформаційному суспільстві;

- розроблено структурно-функціональну модель інформаційної компетентності особистості, яка складається з мотиваційно-спонукального, когнітивно-діяльнісного, особистісно-ціннісного, змістовного, професійного блоків;

- науково обґрунтовано та описано компонентний склад кожного блоку інформаційної компетентності особистості, який охоплює мотивацію; спрямованість дій, суб'єктивну, особистісну, групову та ділову спрямованість, проектно-поведінковий, емоційно-вольовий компоненти, здатності, життєві цінності, комунікативність, професійно важливі якості, еко- та правову культуру особистості;

- доведено, що інформаційна компетентність особистості характеризується певною комбінацією всіх компонентів, які відображають її психологічну сутність;

- здійснено психологічну рефлексію низки показників мотиваційно-спонукального блоку (спрямованість/немає спрямованості; потреба/відсутність потреби в ІКТ; потреба в досягненні успіху/уникання успіху); когнітивно-діяльнісного блоку (екставертованість/інтравертованість; позитивне/негативне сприйняття людей; різноманітне/стереотипне когнітивне мислення; самостійність/не самостійність у прийнятті рішень); особистісно-ціннісного блоку (сильні/слабкі особистісні якості; суб'єктність/об'єктність; комунікативність/реціпієнтність; лідер людина/комп'ютер; активність/пасивність; емоції позитивні/негативні; сформовані/несформовані вольові якості); змістовного блоку (гармонія/дисгармонія з природою; правова обізнаність/безграмотність; задоволення/незадоволеність життям; самореалізація/самонереалізованість; потреба/відсутність потреби в позитивних емоціях) та рівнів розвитку інформаційної компетентності особистості.

Поглиблено наукові уявлення про вплив інформаційного суспільства на ефективність життєдіяльності особистості; пріоритетні напрямки розвитку психології інформаційної компетентності особистості; нормативно-правову базу взаємодії інформаційних технологій та освітніх інституцій на всіх рівнях.

Дістали подальшого розвитку науково-психологічні підходи щодо інформаційної компетентності особистості як психологічного феномену;

основних методологічних принципів вивчення, методів дослідження інформаційної компетентності особистості та теорій розвитку особистості (гуманістичної, теорії поколінь, теорії потреб).

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження використано у *програмах нормативних навчальних дисциплін та робочих навчальних програмах* для студентів психологів («Загальна психологія», «Психодіагностика», «Комплексна діагностика особистості», «Основи інформатики та застосування ІКТ у психології», «Психологія впливу», «Психологія вищої освіти», «Основи інформатики та застосування ІКТ у психології», «Математико-статистичні, психодіагностичні основи психолого-педагогічного дослідження»); у *навчальних планах та анотованих освітньо-професійних програмах* підвищення кваліфікації практичних психологів та вчителів інформатики («Інноваційні технології викладання психологічних дисциплін у ЗВО», «Особливості впровадження хмарних технологій в освітньому процесі», «Використання комп'ютерної психодіагностики особистості учня у практичній діяльності психолога»; «Формування інформаційної компетентності слухачів»); у *спецкурсах* («Інформаційна компетентність», «Спецкурси з інноваційних програм за вибором»); *авторських лекціях* («Умови безпечного поводження дітей в Інтернеті», «Розвиток інформаційної компетентності особистості в системі неперервної освіти», «Спілкування як процес взаємодії між людьми», «Скрайбінг – сучасна форма візуалізації навчального матеріалу»); у *психодіагностичних методиках* (анкети «Медіаграмотність», «Комп'ютер та здоров'я», тест-опитувальник «Інформаційна компетентність особистості»).

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес НВК: загальноосвітньої школи I-III ступенів школи-гімназії № 23 Вінницької міської ради (довідка №01-12/116 від 04.12.2018 р.); комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 33 Вінницької міської ради (довідка №20-11/178 від 24.11.2018 р.); комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 31 Вінницької міської ради (довідка №19-12/89 від 12.12.2018 р.); Бердянського державного педагогічного університету (довідка №57-40/987 від 14.09.2018 р.); Хмельницького Національного університету (довідка №121 від 12.09.2018 р.); Миколаївського Національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка №01-12/25.2/1266 від 04.10.2018 р.); Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (довідка №100/977 від 18.09.2018 р.); Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти» (довідка №01-01/25.2/05 від 09.01.2019 р.); Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка №145 від 26.11.2018 р.); Вищої школи управління і адміністрації в Ополе (Польща) (довідка №106 від 05.07.2018 р.); Національного університету «Києво-Могилянська академія» (довідка №1108 від 16.12.2018 р.); Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка №281/11 від 12.02.2019 р.).

Особистий внесок автора. Авторіві належать ідеї щодо концептуалізації феномену інформаційної компетентності особистості та розроблення методологічних принципів його дослідження, зокрема визначення мети та теоретичної основи пропонованої роботи; розроблення методик дослідження; статистична обробка, аналіз та інтерпретація емпіричних даних; формулювання висновків. Розробок та ідей співавторів у дисертації не використано.

Достовірність результатів забезпечується: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень дослідження; надійністю і валідністю діагностичного інструментарію та аргументованим застосуванням методів, адекватних об'єкту і предмету, поставленій меті та завданням наукового дослідження; використанням математико-статистичних процедур для обробки та аналізу отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення і результати дослідження висвітлено й схвалено на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Інноваційний розвиток економіки і фінансів України в умовах глобалізації» (Хмельницький, 2008); «Сучасні проблеми гуманітарної освіти» (Вінниця, 2012); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2013); «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2014); «Всемирный конгресс ребенка» (Київ, 2014); «Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ» (Вінниця, 2015, 2016); «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017); «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 2018); «Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2018); «Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри» (Одеса, 2018); «Психологічні принципи формування інформаційної культури особистості» (Ополе, Польща, 2018); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах» (Київ, 2008); «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2009, 2015, 2016); «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Хмельницький, 2012); «Психолого-педагогічні засади розвитку та корекції особистості у навчально-виховному процесі» (Вінниця, 2014); «Актуальні проблеми університетської та професійної післядипломної освіти в кризових умовах» (Київ, 2015); «Розвиток особистості в освітньому процесі: психодіагностика, профілактика, психокорекція та формування» (Вінниця, 2015); «Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти» (Вінниця, 2016, 2018); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2017).

Дисертація на здобуття наукового ступеня **кандидата психологічних наук** «Формування психологічної готовності майбутніх інженерів-прикордонників до професійної діяльності» захищена у 2006 році. Матеріали дисертації, положення, висновки в тексті докторської дисертації не використовуються.

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 58 публікаціях, із яких 2 одноосібні монографії; 22 статті – у фахових наукових виданнях України; 8 статей у міжнародних наукових виданнях інших держав та виданнях, що включені до наукометричних баз даних; 1 авторське свідоцтво; 24 статті – в інших наукових виданнях; 1 навчальний посібник.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (349 найменувань, з них іноземними мовами – 25). Загальний обсяг дисертації становить 527 сторінок, основний зміст роботи викладено на 365 сторінках. Робота містить 10 таблиць та 24 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, доцільність її наукового дослідження; визначено об'єкт, предмет, дослідницьку концепцію та завдання; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів; визначено етапи дослідження та наведено відомості про здобуті результати; окреслено кількість публікацій з теми дисертації; наведено дані щодо її обсягу та структури.

У першому розділі *«Теоретико-методологічний аналіз генези інформаційної компетентності особистості»* здійснено теоретико-методологічну рефлексію науково-літературних джерел, що характеризують основні ознаки та особливості інформаційного суспільства; визначено дефініцію поняття «інформаційна компетентність особистості» у системі наукових суджень; здійснено аналіз психологічних підходів і напрямків дослідження інформаційної компетентності особистості; виокремлено коло теоретико-психологічних проблем, які виникають у людей під час використання інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві.

Базових принципів психології у дисертаційному дослідженні дотримано таким чином: принципу детермінізму (інформаційне середовище є не просто умовою, зоною проживання людини, але й культурою, яка містить найважливіші знання, переживання, котрі багато в чому змінюються та позначаються на процесі становлення особистості); принципу цілісності розвитку (бурхливий розвиток інформатизації суспільства обумовлює необхідність людини пристосовуватися, адаптовуватися, що підтверджує неперервність особистісного розвитку; психіка формується, функціонує і проявляється як цілісне, інтегральне явище (поєднання знань, умінь, навичок, компетентностей, здібностей, спрямованості, готовності тощо)); принципу єдності свідомості й діяльності (суспільно-трудова діяльність неможлива без застосування інформаційно-комунікаційних технологій і здійснюється через засоби телекомунікацій, Інтернет-середовище); принципу антропоцентризму (людина не пристосовується до середовища, а змінює світ за допомогою медіа-, ІКТ-технологій відповідно до власних потреб).

Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відігравала визначальну роль і була основою прийняття людиною рішень на всіх рівнях та етапах розвитку суспільства і держави. Залежно від контексту (Закон України «Про

інформацію», Цивільний кодекс України та ін.) поняття інформація вживають у різних значеннях. Інформацію можна охарактеризувати з різних позицій: як достовірність (О. Юферева та ін.), як цінність (Н. Макарова, Л. Скачек та ін.), як безпечність (Я. Шевченко та ін.) тощо.

Оскільки загальноприйнятого визначення поняття інформації немає, терміном «інформація» у дослідженні позначено задокументовані або публічно оголошені відомості, зміст, знання того, про що отримувач довідався у результаті сприйняття і опрацювання певних даних у процесі життєдіяльності.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що інформація і знання – це найважливіші продукти виробництва інформаційного суспільства, а його характерними теоретичними рисами є: зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті; збільшення ролі інформації і знань у житті суспільства; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів та задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг; зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій у суспільних та господарських відносинах.

У дослідженні враховано результати аналізу Ф. Уебстера, який дійшов низки важливих висновків щодо інформатизації суспільства, визначивши, що воно є не новим типом суспільства, а процесом його безперервної інформатизації. З огляду на це поняття «інформаційне суспільство» трактоване як таке суспільство, в якому зосереджено усю сукупність суспільних відносин у різних сферах людської діяльності (політиці, економіці, освіті, культурі, дозвіллі, особистому житті тощо), що відбувається на засадах широкого використання ІКТ, завдяки чому будь-хто має можливість створювати, поширювати та використовувати інформацію та психологічний ресурс для адаптації у соціумі.

З'ясовано, що в інформаційному суспільстві поширюються межі свободи, незалежності, самостійності (Е. Тоффлер та ін.), зростає рівень екологічно зорієнтованої людини (Е. Масуда та ін.), та одночасно зростають можливості маніпулятивності (Д. Лайоном та ін.) тощо. Це приводить до того, що створюються принципово нові умови для праці, а політичні рішення мають значний вплив на всі сфери життєдіяльності людини.

Становлення та розвиток інформаційного суспільства багато науковців розглядали з точки зору теорії *постіндустріального* підходу, виникнення суспільства нового типу (Й. Масуда, Ф. Махлуп та ін.), *технологічного* (кібернетичного) підходу, де інформація прирівнюється до наукового знання (Д. Белл, Е. Тоффлер та ін.) і *гуманітарного* (філософського, соціологічного та ін.), де інформацію трактують як соціальну комунікацію (М. Кастельс, Ю. Хаяші, Ф. Уебстер та ін.). Від інформації у сучасному світі залежить ефективність життєдіяльності людини.

На сьогодні інформація і знання стають все більш важливим фактором, рушійною силою економічного розвитку й процвітання суспільства. Успішна

соціалізація особистості залежить від її ефективної участі в інформаційних системах.

Ефективність життєдіяльності, потрактовано таким чином: як найповніше задоволення людиною життєвих потреб та цілей шляхом обрання нею оптимальної мотивації та шляхів реалізації.

У психологічних дослідженнях компетенцію протрактовано, як коло повноважень, соціальну вимогу (О. Пометун, О. Проворов, О. Смолянинова, А. Хуторський та ін.), як синонім до слова компетентність (О. Зеєр, Т. Гудкова, А. Миролубов та ін.), як складову компетентності (К. Махмурян, Е. Соловова, В. Софронова, І. Перестороніна та ін.), як здатність особистості (Н. Гендіна Л. Петухова О. Спірін та ін.), як інтегральну характеристику особистості (П. Беспалов, О. Євладова та ін.).

Установлено, що інформаційну компетентність особистості вчені розглядають як її здатність використовувати інформаційні технології з метою задоволення власних індивідуальних потреб і суспільних вимог щодо формування загальних та професійно-спеціалізованих компетентностей (О. Спірін, Н. Гендіна, Л. Петухова та ін.) або як інтегральну якість особистості, що охоплює мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення завдань у навчальній і професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки і оволодіння прийомами комп'ютерного мислення (П. Беспалов, С. Яковенко та ін.) тощо.

У зарубіжних системах освіти поняття інформаційної компетентності виокремлено таким чином: як цифрову грамотність (*digital literacy*) (А. Фераррі та ін.), як технологічну грамотність (*technology literacy*) (Дж. Кон Стант, У. Мозер, Д. Рехен, Л. Салганік та ін.), інформаційну грамотність (*information literacy*) (Ю. Гамбург, Е Бен Арци та ін.), інформаційно-комунікаційно-технологічну компетентність (Н. Гудвін, Л. Маркаускайт Дж. Романі та ін.), інформаційно-комунікаційно-технологічні навички (*ICT skills*) (Д. Рейд, П. Рейман та ін.) та ін.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити *компетенцію* як формально описані вимоги до професійних та інших якостей, що необхідні для виконання певного виду діяльності, а *компетентність* – як інтегровану якість особистості, що охоплює її спрямованість, професійні знання, уміння й навички, необхідні для успішної діяльності, а також готовність і здатність до систематичного саморозвитку, самовдосконалення тощо.

Узагальнення відомостей про *інформаційну компетентність особистості* дає підґрунття визначити її як спрямованість особистості на забезпечення ефективності життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

У дослідженні на основі емпіричних досліджень та індуктивного методу виокремлено коло психологічних проблем, які виникають в особистості в інформаційному суспільстві: невпевненість у собі своїх силах, перевантаження, побоювання «зробити щось не так»; недостатність мотивації до роботи з ІКТ; неспроможність усвідомлювати наслідки інформаційного впливу на психіку; залежність від Інтернету (А. Войскунський, О. Камінських та ін.); нездатність до саморегуляції і самоорганізації у складних умовах; занижена самооцінка,

самотність; пошук нових форм самовираження; анонімність і віртуальна свобода (моделювання множинності «Я»); інформація як механізм маніпулювання суспільством; вплив Інтернету на особистість (Ю. Бабаєва та ін.); проблеми віртуальної комунікації (О. Белінська, А. Жичкіна та ін.) тощо.

Узагальнені результати досліджень дають змогу провести теоретичні та методологічні пошуки, визначити різновиди методичної, дослідницької роботи у сучасній психологічній практиці. Оскільки інформаційні технології, впливаючи на людину, зумовлюють перетворення насамперед у мотиваційно-особистісній сфері та особистості загалом (О. Войскунський та ін.), створення високоякісного інформаційного середовища є ключовим завданням на шляху переходу до інформаційного суспільства.

Другий розділ *«Концептуальна модель інформаційної компетентності особистості»* присвячений визначенню показників, компонентів та рівнів інформаційної компетентності особистості, а також аналізу функцій та розробленню структурно-функціональної моделі інформаційної компетентності особистості.

На основі аналізу наукової літератури, даних експертів та з урахуванням ідеї компонентного складу інформаційної компетентності (Н. Баловсяк, А. Хуторський, І. Кисла, Р. Павлюк та ін.) визначено основні показники інформаційної компетентності особистості, які згруповано в дев'ятнадцять біполярних показників (табл. 1).

Кластерний аналіз дозволив згрупувати показники у компонентний склад інформаційної компетентності особистості, який охоплює мотивацію, спрямованість дій, суб'єктивну, особистісну, групову та ділову спрямованість, проектно-поведінковий, емоційно-вольовий компоненти, здатності особистості, життєві цінності, комунікативність, професійно важливі якості, еко- та правову культуру. Відповідні компоненти об'єднано у блоки: мотиваційно-спонукальний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-ціннісний, змістовний.

Ці компоненти тісно взаємопов'язані між собою і в сукупності забезпечують виконання особистістю своїх функцій:

– мотиваційно-спрямувальної (формування позитивного ставлення до інформаційного суспільства, стійких поглядів на майбутнє, спрямування до діяльності на задоволення потреб до інформації; розвиток інтересу до Інтернет-середовища тощо);

– когнітивно-сприймаючої (спрямування на систематизацію знань, на пізнання і самопізнання людиною самої себе; накопичення знань, активізація умінь орієнтуватися в потоках різноманітної інформації, виявляти і відбирати відому й нову, оцінювати значущу й другорядну тощо);

– комунікативної (спілкування людей і забезпечення інформаційних процесів у науковій, технічній, політичній, діловій, освітній та інших галузях життя; формування активної самостійної і творчої роботи самого суб'єкта, що сприяє інформаційній самореалізації, самоактуалізації тощо);

– нормативно-розвивальної (розвиток системи норм і вимог в інформаційному суспільстві й дотримання норм моралі та права);

– операційно-орієнтаційної (формування готовності до професійної діяльності, володіння особистістю способами та засобами професійної діяльності, навичками добування знань, уявлення про професійну діяльність тощо).

Таблиця 1

Показники інформаційної компетентності особистості

Позитивні показники		Негативні показники	
потреба в досягненні успіху	M+	уникання успіху	M-
потреба в ІКТ	PP+	відсутність потреби в ІКТ	PP-
спрямованість	ЦЖ+	немає спрямованості	ЦЖ-
самостійність у прийнятті рішень	ЛкЖ+	несамостійність у прийнятті рішень	ЛкЖ-
екстравертність	A+	інтравертність	A-
позитивне сприйняття людей	O+	негативне сприйняття людей	O-
різноманітне когнітивне мислення	K+	стереотипне когнітивне мислення	K-
сильні особистісні якості	ЛкЯ+	слабкі особистісні якості	ЛкЯ-
вольові якості	C+	несформовані вольові якості	C-
емоції позитивні	EM_PL	емоції негативні	EM_MN
суб'єктність	КТ_SB	об'єктність	КТ_OB
комунікативність	КТ_KM	реціпієнтність	КТ_RP
лідер людина	КТ_TH	лідер комп'ютер	КТ_CP
активність	КТ_AK	пасивність	КТ_BC
задоволення життям	ПрЖ+	незадоволеність життям	ПрЖ-
правова обізнаність	PR+	правова безграмотність	PR-
потреба в позитивних емоціях	EV+	немає потреби в позитивних емоціях	EV-
гармонія з природою	EK+	дисгармонія з природою	EK-
самореалізація	РЖ+	нереалізованість	РЖ-

Дані таблиці 1 засвідчують, що у сукупності типові характеристики показників особистості відображають рівень прояву компонентів у конкретного індивіда і дозволяють зробити висновки про загальний рівень його інформаційної компетентності.

Встановлено, що наявність рефлексії передбачає уміння аналізувати, усвідомлювати свої властивості, особистісні якості, пізнавати себе, корегувати свою поведінку та спосіб свого життя (М. Дьяченко, Л. Кандилович та ін.). Ураховуючи результати дослідження В. Роменця, А. Фурмана, вважаємо, що рефлексія – це явище післядії, у якій виражається сутність діяння.

Здатність людини до рефлексії поєднує особливості поведінки та її уміння управляти своїми вчинками, а у міжособистісних стосунках підтримує моральність поведінки.

Диференційовано три рівні (високий, середній, низький) інформаційної компетентності особистості, на підставі яких описано реальний стан її сформованості.

Визначено, що інформаційно компетентна особистість характеризується потребою у свободі вибору, у побудові свого життя відповідно до власних цілей, завдань і уявлень про його сенс, у ставленні до сучасного світу та себе як його представника; у самовираженні, досягненні успіху, у вдалому вирішенні різнопланових завдань через застосування інформаційно-комунікаційних технологій; у громадській активності, позиції; правовій обізнаності; усвідомленні необхідності дотримання етичних вимог під час роботи з інформацією; володінні засобами й методами захисту інформації, у відповідності вимогам сучасного життя в інформаційному суспільстві, у потребі перебувати в гармонії з природою; здатністю проектувати плани на майбутнє, здійснювати аналіз отриманої інформації та самостійно приймати рішення, контролювати своє життя; вільно висловлювати думки та виявляти власну позицію у застосуванні ІКТ; наявністю чіткої мети на майбутнє, яка надає життю осмисленості, спрямованості й перспективи, сформованістю власного світогляду, дотриманням безпеки приватної власності, безпеки в Інтернеті та кібербезпеки.

Протрактовано, що такі люди здатні та спроможні вільно висловлювати думки та проявляти власну позицію щодо застосування ІКТ; цілеспрямовані, врівноважені, наполегливі, ініціативні, рішучі, самостійні, самокритичні, спроможні до самоконтролю, мають великий життєвий досвід. Вони готові ним ділитися, мають бажання орієнтуватися в інформаційному просторі та самовдосконалюватися. У таких особистостей розвинені когнітивні способи сприйняття, мислення, вольові якості (незалежність, схильність покладатися на свої сили у складних ситуаціях, упевненість у власних силах), активність, товариськість та імпульсивність, високий рівень самоповаги, наявні позитивні емоції щодо роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями; сформована готовність до емоційної насиченості свого життєвого шляху. Такі люди позитивно сприймають комп'ютер, приписують йому суб'єктні якості партнера-комунікатора.

Інформаційно компетентні люди є сильними особистостями. Вони мають свободу вибору своїх цілей і завдань для побудови свого життєвого шляху, розуміють його сенс, сприймаючи інформаційне суспільство, як таке, що надає можливості для діяльності та сприяє ефективності життєдіяльності.

Установлено, що інформаційно деформована особистість не має потреби в успішному вирішенні прикладних завдань, мотивації до навчання, інтересів; досягненні успіху й можливості показати свої здібності з кращої позиції; вона не бажає бути носієм позитивних, соціально бажаних характеристик; не готова застосовувати інформаційно-комунікаційні технології; у неї переважають негативні емоції під час роботи з сучасними комп'ютерними засобами; вона не намагається прийняти чітку громадську позицію, усвідомлено ігнорує вимоги

закону, цінності права, зневажливо ставиться до правових принципів і традицій; не дотримується етичних правил роботи з інформацією.

Такі люди зазвичай живуть без планів на майбутнє в інформаційному суспільстві або будують власне життя відповідно до установлених стереотипів; не діють та не проявляють ініціативи для отримання знань із застосування комп'ютерних технологій; заздалегідь бояться можливої невдачі, думають про шляхи її уникнення, тому перебувають наодинці, у власному світі. Вони відрізняються підвищеною тривожністю, невпевненістю у своїх силах, можуть впадати в стан, близький до панічного; проявляють певну пасивність, у них спокійні емоційні реакції. Їм притаманне стереотипне когнітивне сприйняття, мислення. Низькі значення показника вказують на несформованість вольових якостей (нездатність та неспроможність вільно висловлювати думки та виражати власну позицію щодо застосування ІКТ, нестабільний емоційний тонус, емоційна несприйнятливність, неокресленість цілі), безініціативність, нерішучість, неспроможність відстоювати свою думку, проявляти власну позицію, байдуже ставлення до навколишнього середовища. Незадоволеність самореалізацією, пов'язаної з недооцінкою значущості своєї особистості, спричиняє прояв невротичних станів. Для таких людей притаманне сприйняття комп'ютера як об'єкта із зовнішнім статусом, що провокує залежність людини від комп'ютера та перекладання відповідальності на дію комп'ютера. Під час використання інформаційно-комунікаційних технологій у них виникає почуття недовіри, непотрібності комп'ютеризації, страх перед ним, загальний скептицизм, пасивна позиція щодо взаємодії.

Люди з низьким рівнем інформаційної компетентності є слабкими особистостями, які незадоволені своїм життям у сьогоденні, а сучасне суспільство викликає у них низку проблем, для вирішення яких потрібно докласти зусиль. Вони зневірені у своїх силах контролювати події власного життя, дезорієнтовані в інформаційному суспільстві, проявляють певну пасивність, що призводить до суспільної деформації їх особистості.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури, тлумачення різних поглядів щодо негативного впливу інформаційного середовища на особистість виокремлено категорії, які можуть призвести до соціальної та особистісної деформації: Інтернет-залежність як соціально-психологічний прояв (В. Астаф'єв, В. Гришко, Е. Губенко, М. Дрепа, О. Попова, Н. Чудова та ін.), Інтернет-спілкування як когнітивна залежність (Л. Куренчук, Г. Андреева, О. Бодальов, Т. Щербан та ін.), кіберзлочинність (Д. Голубєв, М. Лукашевич, А. Єгоров та ін.), веб-серфінг (Т. Постоялко, І. Пономаренко, Л. Кадишева та ін.), шахрайство (Н. Алікіна, Е. Россинска, А. Усов та ін.).

З використанням системно-структурного підходу, що враховує складність цілісної особистості як сукупності взаємозалежних підструктур (С. Максименко та ін.), установки особистості, її ставлення, ціннісні орієнтації, комунікативні властивості (О. Вакуленко та ін.), запропоновано структурно-функціональну модель інформаційної компетентності особистості (рис. 1).

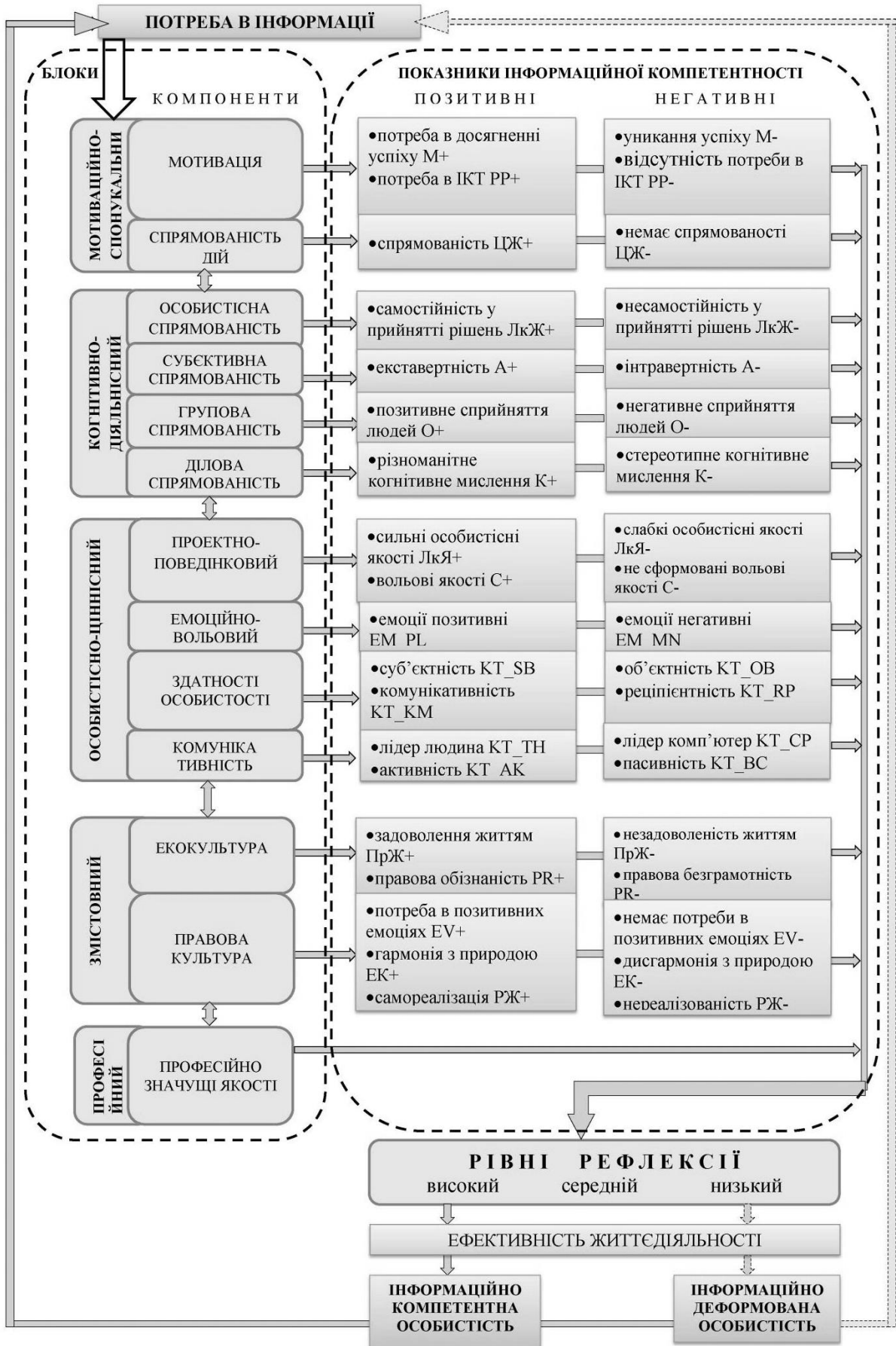

Рис. 1 Структурно-функціональна модель інформаційної компетентності особистості

Підґрунтям як для ефективної життєдіяльності людини, тобто розвитку, так і до суспільної адаптивності (П. Больбот та ін.) можуть стати особливості інформаційного суспільства, насамперед зростання ролі інформації в житті суспільства; збільшення кількості людей, що використовують інформаційно-комунікаційні технології; підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій у суспільних та господарських відносинах; спрощення доступу до світових інформаційних ресурсів для задоволення власних потреб (Е. Тоффлер, Д. Лайон, В. Коляденко та ін.).

Таким чином, інформаційно-комунікаційна компетентність займає важливе місце серед якостей особистості. Визначається це тим, що саме вона дозволяє особистості бути сучасною, активною у інформаційному середовищі, використовувати новітні досягнення науки і техніки як у повсякденному житті, так і у своїй професійній діяльності.

У третьому розділі *«Емпіричне дослідження інформаційної компетентності особистості»* здійснено аналіз інформаційної компетентності представників з різних регіонів України, з'ясовано сформованість показників інформаційної компетентності особистості, зокрема професійно важливих якостей освітян.

На основі теоретичного аналізу феномену інформаційної компетентності особистості, уявлень про її компонентний склад та даних власних попередніх емпіричних досліджень (контент-аналіз веб-документів) уточнено склад та зміст показників інформаційної компетентності особистості. Відповідно до вимог психометрики розроблено тест-опитувальник «Інформаційна компетентність особистості». Розроблена методика містить шість шкал: мотиваційну, когнітивну, проектно-поведінкову, емоційно-вольову, екологічну, правову. Мотиваційна шкала передбачає встановлення соціально-психологічну значущості особистості в потребі до самовираження, до вирішення завдань. Когнітивна шкала орієнтована на визначення різноманітних когнітивних способів сприйняття, мислення, спілкування та ін. Проектно-поведінкова шкала оцінюється через сформованість планів на майбутнє, а також чіткість, самостійність в процесі їх побудови. Емоційно-вольова шкала вказує на переважаючі емоції та рівень прояву вольових якостей у її ставленні до обраної професії та себе як її представника; наявність (відсутність) позитивних емоцій в процесі роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями. Екологічна шкала показує сформованість таких навичок, як розуміння вимог сучасного життя, усвідомлення важливості екологічної безпеки, дотримання чистоти навколишнього середовища. Правова шкала підтверджує рівень сформованості в особистості громадянської позиції, правової обізнаності, усвідомлення безпеки приватної власності. Результати апробації засвідчили можливість його застосування як з науковою, так і практичною метою.

Здійснено добір комплексу адекватного меті та завданням дослідження психодіагностичного інструментарію, необхідного для дослідження особливостей та навиків роботи з комп'ютером, виокремлення психологічних проблем, що виникають під час роботи з медіа-засобами; вивчення інформаційної компетентності особистості, отримання інформації про основні

зміни в динаміці особистісної ідентичності, вивчення життєвих цінностей, ставлення до себе і навколишнього світу, вивчення персоніфікації комп'ютера.

Рівні сформованості показників інформаційної компетентності особистості представлено на рис. 2.

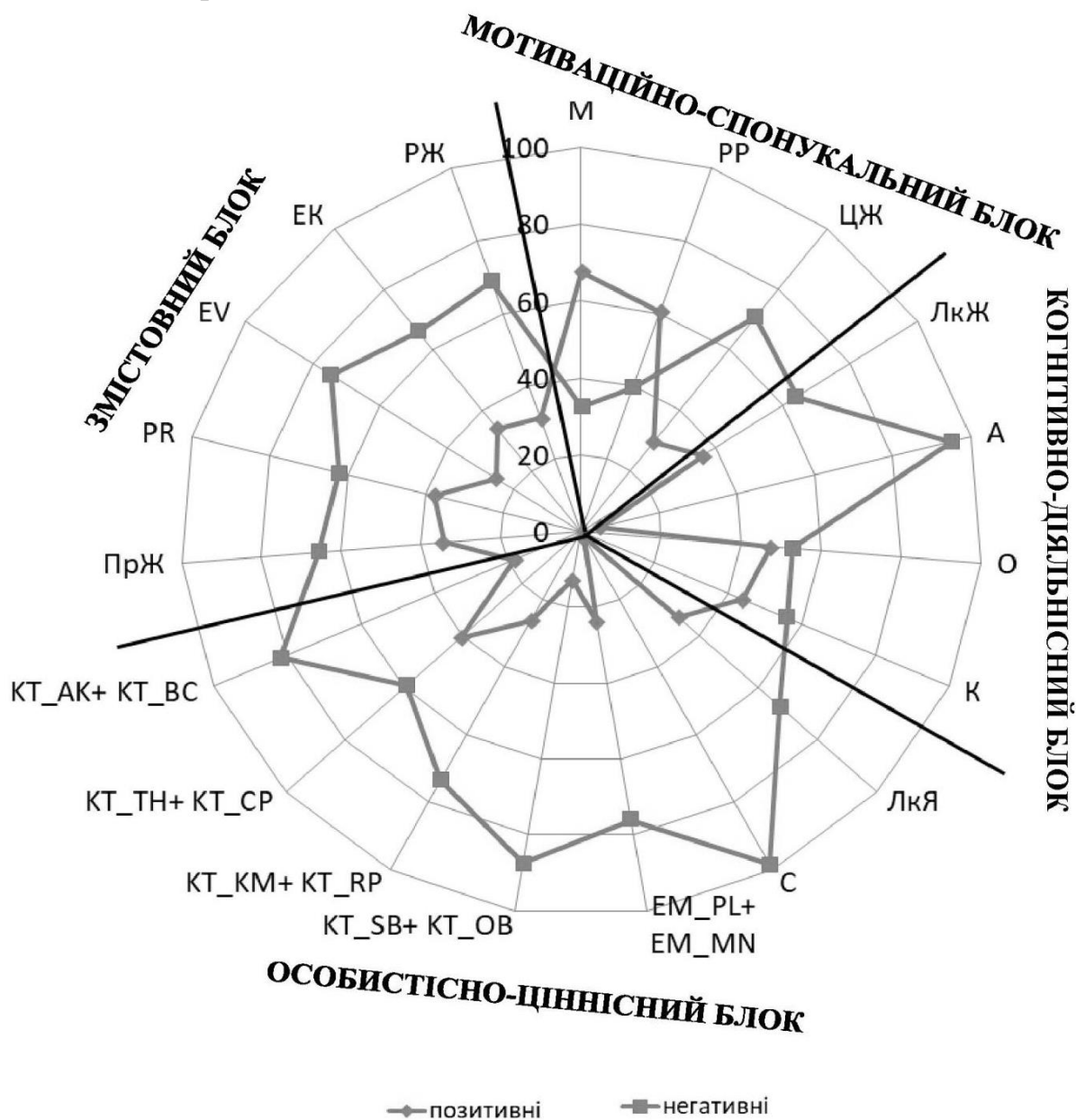

Рис. 2 Показники інформаційної компетентності особистості

Дані рис. 2 засвідчують, що результати позитивних показників знаходяться в діапазоні між середнім та низьким рівнем, за винятком емоційно-вольового показника та оцінки сприйняття інших людей.

Переважають негативні показники в особистісно-ціннісному блоці, що пов'язано з особливостями процесів спілкування в умовах використання інформаційних технологій, у тому числі й Інтернету.

За критерієм Фішера (ϕ^*) виявлено статистичну значущість відмінності між показниками інформаційної компетентності особистості (табл. 2).

Таблиця 2

Достовірність відмінностей у показниках інформаційної компетентності особистості за критерієм Фішера (ϕ^*)

Показники	%	%	ϕ^*	p
МОТИВАЦІЙНО-СПОНУКАЛЬНИЙ БЛОК				
М	67,5	32,5	7,29	0,01
РР	60,3	39,7	4,2	0,01
ЦЖ	29,4	70,6	1,68	0,01
КОГНІТИВНО-ДІЯЛЬНИЙ БЛОК				
ЛкЖ	36,2	64,2	6,71	0,01
А	4,8	95,2	25,2	0,01
О	47,2	52,8	1,75	0,01
К	44,0	56	2,45	0,01
ОСОБИСТІСНО-ЦІННІСНИЙ БЛОК				
ЛкЯ	32,9	67	8,22	0,01
С	1,6	98,4	29,4	0,01
ЕМ_PL+ ЕМ_MN	23,9	76,1	9,79	0,01
КТ_SB+ КТ_OB	12,6	87,4	15,1	0,01
КТ_KM+ КТ_RP	26,4	73,6	8,76	0,01
КТ_TH+ КТ_CP	40,9	59,1	3,28	0,01
КТ_AK+ КТ_BC	18,2	81,8	12,3	0,01
ЗМІСТОВНИЙ БЛОК				
ПрЖ	34,4	65,6	7,49	0,01
РР	37,7	62,2	5,04	0,01
ЕV	25,4	74,6	10,5	0,01
ЕК	33,9	66	6,69	0,01
РЖ	31,2	68,8	8,95	0,01

Дані табл. 2 також свідчать про те, що частка осіб з негативними показникам інформаційної компетентності переважає частку осіб з позитивними показниками ($p \leq 0,01$).

Це можна пояснити тим, що більшість людей не бажають адаптуватися до зростаючих потоків інформації задля своєї інформаційної безпеки і захисту інформації, застосовувати сучасні винаходи науково-технічного прогресу тощо. Контент-аналіз інформаційної компетентності особистості дозволив виявити найбільш розповсюджені сфери запиту щодо інформаційно-комунікаційних технологій. Ними є «Здоров'я», «Бізнес і індустрія» та відсутність в категорії «Закон і уряд».

На основі кластерного аналізу структури запитів поняття «інформаційна компетентність особистості» в респондентів з різних регіонів України визначено, що активність впровадження ІК-технологій загалом переважає в західних регіонах України, а найбільш низький рівень спостерігається в східній частині. Це свідчить про необхідність концентрації зусиль щодо покращення

ділового клімату, що сприяло б припливу у східні та південні регіони України іноземних інвестицій, у тому числі й таких, що сприяють розвитку нових інформаційних технологій.

Результати дослідження рівня інформаційної компетентності особистості засвідчили, що середній рівень інформаційної компетентності мають 59,38 % респондентів, а у 40,62% учасників експерименту виявлено недостатній рівень її розвиненості, тобто наявність в останніх лише початкових компетентностей щодо роботи з інформацією (писати, читати, переказувати, узагальнювати) та психологічних якостей й здібностей, необхідних для цього.

Виявлено досить низький рівень розвитку в учасників експерименту правового компонента, зокрема у представників як чоловічої, так і жіночої статі. Це пояснюється тим, що кібербезпека – це напромак досить новий, який поширився у зв'язку із впровадженням комп'ютерних та мережевих технологій. Молодим людям важко у правовому аспекті адаптуватися до зростаючих потоків інформації та кіберзлочинів, їм необхідно постійно засвоювати новітні науково-технічні досягнення в галузі інформаційної безпеки та правового захисту інформації, використовуючи сучасні інформаційні технології, знання права.

Для вивчення оцінки основних змін у динаміці особистісної ідентичності було проаналізовано показники не окремих шкал (сили, активності, оцінки), а їхні взаємозв'язки. Результати дослідження відображають особливості чоловічої та жіночої ідентичності, а саме: жінки більш гнучко ставляться до своїх цілей, ідеалів та прагнень, можуть змінювати їх відповідно до обставин, можливостей, власних уподобань і т.п. Для чоловіків більш важливим є відповідність певним нормам та вимогам, тобто відповідний соціальний статус.

Результати порівняння життєвих цінностей та ставлень до себе із ставленням до навколишнього світу засвідчили, що респонденти невдоволені собою і не бачать власних перспектив, оскільки, як правило, вони розчарувалися в життєвій меті, втратили сенс, перспективи та мету на майбутнє.

Отримані дані засвідчили й те, що у жінок рівень осмисленості життя дещо вищий, ніж у чоловіків. Це пояснюється тим, що жінки більш відповідально ставляться до свого майбутнього, більше проявляють ініціативу, стараються брати активну участь у суспільному житті, більш послідовні у виборі життєвої мети і засобів досягнення. Жінки готові активно працювати над собою для досягнення мети, вони виявляють кращу готовність змінюватись заради майбутнього, дітей, можуть протистояти труднощам. Чоловіки, навпаки, будують перспективи на невеликий проміжок часу, хоча їхня життєва стратегія дещо чіткіша.

На основі узагальнення проведеного дослідження щодо персоніфікації комп'ютера серед різних вікових категорій та чоловічої і жіночої статі гендерних відмінностей не виявлено, тобто фаховим користувачем комп'ютера може бути як чоловік, так і жінка.

Дослідження інформаційної компетентності особистості засвідчило, що дівчата так само, як і чоловіки, прагнуть до визнання та ділового успіху. Проте у них на формування мотивації значний вплив мають гендерні стереотипи, які склалися в нашому суспільстві. Молоді жінки не менше, ніж чоловіки,

цілеспрямовані на соціальну активність і ставлять перед собою завдання щодо соціальної самореалізації. Чоловіки і жінки мають однаковий рівень мотивації щодо використання сучасних комп'ютерних технологій, але успіх застосування ІКТ залежить від психології конкретної людини, від системи її цінностей. Рівень розвитку когнітивного компонента інформаційної компетентності є підтвердженням того, що і жінки, і чоловіки мають однакові можливості щодо розвитку всіх видів інтелектуальних процесів, таких як сприймання, мислення, прийняття рішень для виконання завдань тощо. Рівень емоційно-вольового компонента також виявився практично однаковим у чоловіків та жінок, хоча обидві статі виражають свої емоції з неоднаковою інтенсивністю, що пояснюється відмінностями у соціальних нормах щодо очікуваної поведінки. Майже однакові показники сформованості екологічного компонента інформаційної компетентності жінок і чоловіків свідчать про те, що нагальним є формування в закладах освіти у педагогів високого рівня екологічної культури, здатності впливати на поведінку особистості з урахуванням екологічних, енергетичних, кліматичних факторів та ін. Молоді люди усвідомлюють, що інформаційні технології не тільки формують світогляд, але також дають можливість впливати на сучасний інформаційний світ.

Взято до уваги думку В. Шафранової щодо того, що професія педагога належить до професій вищого типу за ознакою необхідності постійної рефлексії, яка спрямована на утримання у свідомості предмета своєї діяльності. Підтверджено, що педагог повинен володіти певною сукупністю особистісних якостей. Вибірку дорослих взято з числа освітян, тому що саме від їх рівня залежить розвиток інформаційної компетентності учнів, молоді, дорослих членів суспільства.

З урахуванням принципу щодо змісту діяльності педагога (І. Зязюн, Н. Кузьміна, М. Касьяненко та ін.), з'ясовано, що професійні якості освітянина містять такі елементи: позитивне ставлення до діяльності, професії; адекватні вимогам діяльності, професії риси характеру, здібності, темперамент, мотивація; необхідні знання, уміння, навички; стійкі, професійні особливості сприйняття, уваги, емоційних і вольових процесів.

Дослідження професійно важливих якостей освітян засвідчило наявність базового рівня відповідних знань у структурі інформаційної компетентності, епізодичне уявлення про сутність інформаційної культури, недостатню готовність до застосування ІКТ; низьку професійно-інформаційну спрямованість, епізодичну інформаційну активність, нестійкість мотивів й установок професійно-інформаційного самовизначення, несформованість професійно-інформаційної компетентності.

Результати дослідження інформаційної культури освітян засвідчили, що серед них немає осіб, що мають високий рівень. До середнього рівня відносяться 82 % респондентів. Для цієї категорії досліджуваних характерний базовий рівень сформованості компетенцій у структурі інформаційної компетентності, епізодичне уявлення про сутність інформаційної культури, неналежна готовність до застосування ІКТ; недостатня професійно-інформаційна спрямованість,

епізодична інформаційна активність, нестійкість мотивів й установок щодо професійно-інформаційного самовизначення.

Виявлено, що 18 % досліджуваних мають недостатній рівень сформованості інформаційної культури, який характеризується наявністю лише елементарних компетенцій у роботі з інформацією (писати, читати, переказувати, узагальнювати) та психологічними якостями й здібностями, необхідними для цього. Більшості критеріїв інформаційної культури та її функцій не виявлено.

Підтверджено умовивід Р. Карпюка, О. Петрика про негативний вплив комп'ютера на психофізіологічний стан людини (проблеми, пов'язані з електромагнітними випромінюваннями; погіршення зору; проблеми пов'язані з м'язами й суглобами; стрес, депресія та інші психоемоційні розлади) може бути викликаний довготривалою роботою за комп'ютером та прямо пропорційний часу, який проводиться за комп'ютером і поблизу нього.

Емпіричне дослідження негативних проявів, які можуть бути викликані довготривалою роботою за комп'ютером, проведено за допомогою авторської анкети «Комп'ютер та здоров'я». Виявлено, що користувачі інформаційно-комунікаційних технологій, перебуваючи за комп'ютером, найбільше скаржаться на болі в спині та попереку (54,4 %), швидку втому (42,7 %), дратівливість (13 %). Менше третини 29,3 % опитаних респондентів носять постійно окуляри, що пов'язують з роботою за комп'ютером. Серед захворювання очей переважає стомлюваність очних м'язів (46,9 %) та проблеми з внутрішньо очними судинами (11,7 %). Потік різноманітної інформації призводить до прояву негативних емоцій, побоювань (25,7 %). Разом з тим, у більшості випадків, залежно від виду повідомлення інформаційний контент викликає почуття корисності (66,1 %), зацікавленість (34,5 %). Дорослі люди спроможні уникати впливу негативної інформації. Отримані результати вказують на зниження сконцентрованості (76,2 %) під час роботи.

Такі результати пояснюють той факт, що знання у більшості людей в багатьох сферах і галузях поверхові, загальні. Відомості про об'єкт дослідження виявляються розпливчатыми і нечіткими. Однією із вагомих причин, що призводить до проблем зі шлунком є нерегулярне харчування. Захоплення комп'ютером є причиною того, що люди часто забувають про їжу (22,1 %) або зовсім втрачають апетит (35,8 %). Інші, навпаки, починають харчуватися неконтрольовано – їсти прямо перед монітором і не особливо дбати про якість їжі.

Результати теоретико-емпіричного дослідження засвідчили, що невміле використання педагогічних сучасних інформаційно-комунікаційних технологій певною мірою спричинює розвиток у дорослих деяких захворювань (гіподинамія, знижена концентрація уваги, адикції, психічні порушення тощо).

У четвертому розділі *«Технології розвитку інформаційної компетентності особистості»* здійснено аналіз особливостей інформатизації освітнього процесу в країнах Євросоюзу, досліджено засоби розвитку інформаційної компетентності в освітньому просторі України та вимоги до

використання інформаційно-комунікаційних технологій з урахуванням індивідуальних особливостей особистості.

На основі аналізу особливостей інформатизації освітнього процесу в країнах Євросоюзу обґрунтовано вибір засобів розвитку інформаційної компетентності особистості в освітньому просторі України. Підтверджено, що їх застосування спрямоване на підготовку особистості інформаційного суспільства, формування вмій працювати з інформацією, розвиток комунікативних здібностей, формування дослідницьких умінь та вмій вибирати оптимальні рішення, забезпечення великим обсягом якісної інформації.

Доведено, що ефективність впливу на особистість нових складових змісту освіти безпосередньо пов'язана із запровадженням нових педагогічних технологій, спрямованих на принципову зміну навчально-виховних пріоритетів у напрямі становлення особистості як суб'єкта особистісного розвитку та суб'єкта соціального самовизначення.

У роботі з'ясовано, що інформаційно-комунікаційні технології є основним засобом формування змісту інформатизації сучасної школи в Україні (С. Бешенкова, В. Виноградова, Р. Гуревич, М. Жолдак, Н. Клокар, В. Ледньова, В. Олійник, В. Шевченко та ін.); Інтернет-середовище слід аналізувати як один із засобів впливу на особистість користувача (М. Медведчук та ін.); Інтернет є особливим чинником впливу на формування способу життя особистості (О. Вакуленко та ін.), важливе значення мають дистанційні форми роботи, що свідчать про потребу постійного оновлення знань, технологій та підвищення кваліфікації (В. Биков, І. Прокопенко, А. Гуржій, Н. Бендерез та ін.) тощо.

За умови використання розвивальних засобів (хмарні технології, педагогічні програмні засоби, проектні технології тощо), спільних інформаційних ресурсів (кластерів тощо), професійно-психологічних тренінгів освітнє середовище може стати не лише формою здобуття знань, умінь, навичок, обміну інформацією, а й засобом актуалізації особистісних ресурсів, які стимулюють зміни у мотиваційно-спонукальній, когнітивно-діяльній, особистісно-ціннісній, змістовній, професійній сферах, тобто стають засобом розвитку інформаційної компетентності особистості вчителя, учня. Їх єдність не унеможливає переважання у цілісній системі окремого компонента. Способи застосування інформаційно-комунікаційних технологій слід визначити на рівні індивідуальних вікових можливостей, щоб задовольнити всі потреби.

Розвиток інформаційної компетентності особистості доцільно здійснювати в системі «дошкільний вік – післядипломна освіта» за допомогою професійно-психологічного тренінгу; використання розвивальних засобів (хмарні технології, педагогічні програмні засоби, проектні технології та ін.); створення спільних інформаційних ресурсів (кластерів та ін.) з метою актуалізації особистісного потенціалу, що стимулює зміни мотиваційно-спонукальної, когнітивно-діяльній, особистісно-ціннісної, професійної, змістовно-діяльній блоках.

Професійно-психологічний тренінг передбачає підготовку педагогічних працівників до ефективної інформатизації за допомогою комп'ютерних технологій та участі дітей у проектно-дослідницькій діяльності. Досягнути позитивного результату можна завдяки розвитку самостійного мислення дітей,

уміння знаходити і вирішувати проблему, використовуючи знання з різних галузей, уміння самостійно прогнозувати результати і можливі наслідки інших варіантів вирішення проблеми, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Упровадження в навчальний процес хмарних технологій дозволяє опрацьовувати інформаційні дані за допомогою системи комп'ютерів, підключених до мережі Інтернет. Значущість користування цим методом полягає у тому, що він сприяє індивідуалізації навчання, інтенсифікації самостійної роботи учнів, розширенню інформаційних потоків при використанні Інтернету; підвищенню мотивації та пізнавальної активності тощо. Під час навчання учні здобувають інформацію, переосмислюють, перетворюють її різними способами, технологіями, засобами навчання тощо.

Установлено, що педагогічні програмні засоби ефективні під час вивчення тем, тих явищ, які більш інформативно висвітлюються в електронних ресурсах та які іноді неможливо вивчати в реальних умовах; за необхідності повної візуалізації об'єктів та явищ, порівняно з друкованими посібниками; для організації творчої навчально-пошукової діяльності учнів за допомогою програмного середовища, віртуальних біологічних, хімічних, фізичних та інших лабораторій; в умовах технологізації процесу самооцінювання чи самооцінювання навчальних досягнень учнів та ін.

Методичний кластер дозволяє вирішити питання взаємозв'язку між потребами в отриманні нових знань, розвитку новітніх технологій, використанні інтерактивних форм і методів роботи та недосконалістю в організації фахової допомоги педагогічним працівникам щодо підбору змісту освіти та вибору оптимальних методів його подання. Крім того, бажання педагогів щодо фахового, професійного становлення, самопізнання, саморозвитку важливо підкріплювати знаннями новітніх комп'ютерних технологій, їх опануванням, розвитком умінь вибирати та аналізувати нову інформацію, умінням диференціювати сучасні науково-методичні розробки стосовно освітнього процесу та їх опановувати.

Значення засобів масової інформації в житті сучасного суспільства важко переоцінити. Їх вплив на людину починається з самого раннього віку і продовжується все життя. У сучасному світі засоби масової інформації взяли на себе значну частину функцій з формування свідомості людей, виховання їх поглядів, звичок, уподобань тощо.

Переформатування освіти, насамперед її інформатизація, сприяє розвитку в першу чергу дошкільної – першої – ланки освітнього процесу за рахунок використання інформаційно комунікаційних технологій в дошкільних закладах, ознайомлення дитини дошкільного віку з комп'ютером. Це викликає необхідність впровадження у систему дошкільної освіти інноваційних та інформаційних засобів і методів навчання, які сприяють подальшому вдосконаленню навчально-виховного процесу, належній підготовці підростаючого покоління до ефективної життєдіяльності в розвиненому інформаційному суспільстві. На кожному віковому етапі особливості

соціального розвитку визначають траєкторію, завдяки якій дитина, долаючи труднощі, набуває нових якостей особистості.

Визначено, що інформаційна компетентність передбачає здатність ефективно здобувати інформацію з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, сприймати та аналізувати повідомлення, навіть такі, що ламають встановлені й звичні стереотипи, налагоджувати міжособистісне спілкування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Підтверджено, що формування вміння роботи з інформацією за допомогою сучасних технічних засобів сприяє досягненню особистістю успіху в будь-якій діяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

У п'ятому розділі *«Програма та безпечні умови розвитку інформаційної компетентності особистості»* представлено програму розвитку інформаційної компетентності особистості та технології впливу інформаційно-комунікаційних технологій на її життєдіяльність.

Доведено, що розвитком інформаційної компетентності є реконструкція потреб, яка визначає: усвідомлення мотивів, спрямованість мотивації на досягнення успіху; трансформацію смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій; розширення інтернального локусу-контролю; активне прагнення до позитивної результативності самореалізації; активну життєву позицію, відстоювання своїх поглядів, відповідальність за свої вчинки; здатність і можливість контактувати з іншими людьми; усвідомлення себе носієм позитивних, соціально бажаних характеристик, у певному сенсі задоволення собою (самоповага); спрямованість на задоволення процесом діяльності та саморозвитком.

Розроблено програму розвитку інформаційної компетентності особистості, що охоплювала комплекс вправ, завдань (табл. 3).

Для визначення ефективності розробленої програми проведено пілотажне дослідження у вибірці слухачів з 50 осіб Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти». З цією метою підібрано комплекс вправ тренінгів, завдань, які впливають на:

- формування особистої системи мотивів;
- розуміння місця людських цінностей життєдіяльності особистості в сучасному інформаційному просторі;
- формування професійно важливих якостей засобами інформаційно-комунікаційних технологій;
- систематизацію знань для пізнання і самопізнання людиною самої себе, формування асертивної поведінки, довірливих стосунків, розуміння інших людей;
- формування власної емоційної компетентності, вміння управляти своїми емоціями, аналізувати життя на майбутнє відповідно до цінностей;
- розвиток навичок визначати місце і роль людини в природному середовищі;
- розширення знань щодо норм юридичного права для Інтернет-користувачів.

Програма розвитку інформаційної компетентності особистості

Блоки	Мета розвитку	Засоби досягнення
Мотиваційно-спонукальний	Сприяти визначенню цілей у житті, формуванню поведінки в інформаційному суспільстві, формуванню особистісної системи цінностей як основи бачення власної життєвої перспективи в сучасному інформаційному просторі.	професійно-психологічні тренінги, хмарні технології, педагогічні програмні засоби, проектні технології, спільні інформаційні ресурси тощо.
Когнітивно-діяльний	Сприяти формуванню і вдосконаленню навичок асертивної поведінки. Розвиток гнучкості поведінки, когнітивності.	
Особистісно-ціннісний	Розвивати комунікативність, самосвідомість, навички практичного самопізнання, самовдосконалення. Сприяти активізації потреб щодо застосування ІКТ; удосконаленню емоційної компетентності; формуванню життєвих цінностей.	
Змістовний	Формувати позитивне ставлення до навколишнього середовища. Сприяти розвитку знань про норми юридичного права для Інтернет-користувачів, формуванню норм моралі в онлайн- та офлайн-середовищах.	
Професійний	Сприяти підвищенню рівня знань про шляхи використання Інтернету для проведення досліджень. Формування навичок проектної роботи, творчої діяльності й ефективного вирішення професійних завдань.	

Після завершення навчання визначено рівень сформованості інформаційної компетентності особистості на початку й кінці навчання та здійснено порівняння з початковими даними (рис. 3).

Експериментальні дані свідчать, що у 39 випадках з 50 цей показник суттєво збільшився.

Інтенсивність позитивного зсуву показника рівня інформаційної компетентності особистості перевищує інтенсивність негативного зсуву на рівні значущості $p \leq 0,01$. Виявлено також, що рівень інформаційної компетентності особистості у кінці 2-го тижня навчання є вищим, і цей зсув не випадковий. З використанням запропонованої програми розвиток інформаційної

компетентності особистості рівень не тільки не знижується, а навпаки – підвищується.

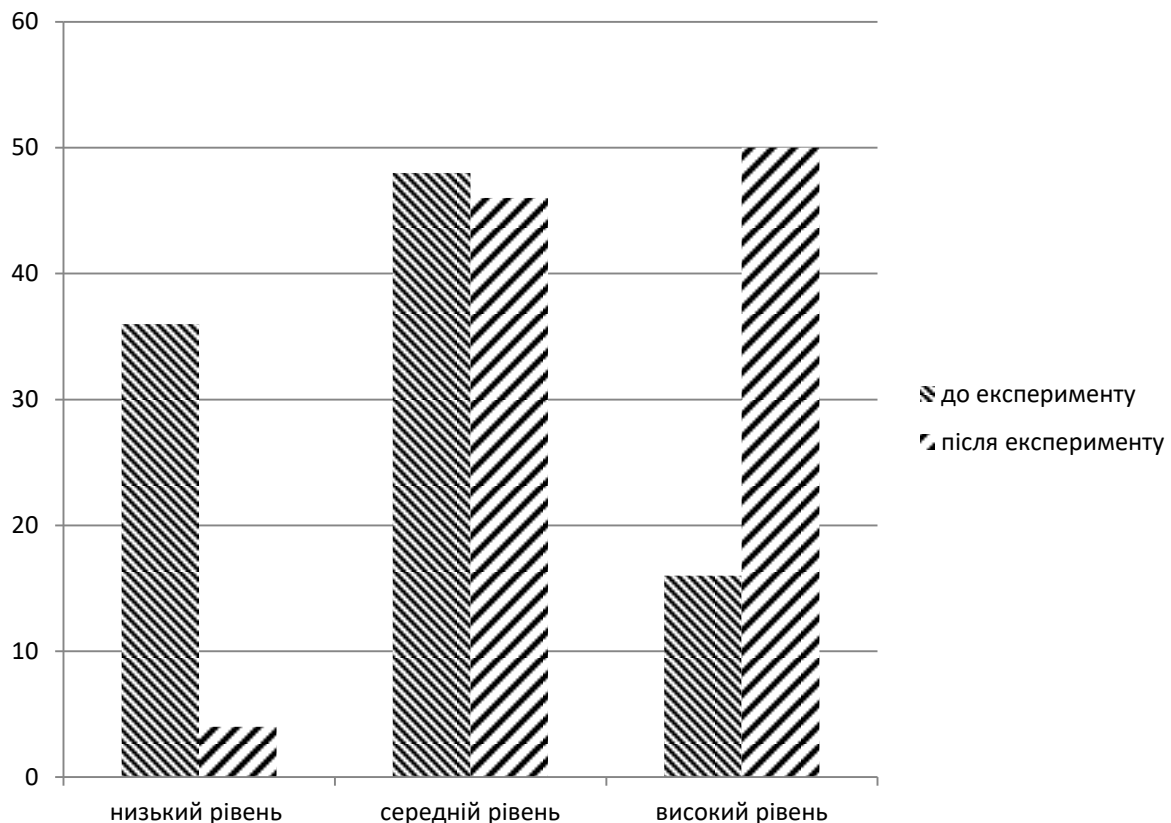

Рис. 3 Результати рівнів інформаційної компетентності на початку й кінці навчання в експериментальній групі

Пілотажне випробування програми розвитку засвідчило, що рівень інформаційної компетентності особистості суттєво підвищився.

З'ясовано, що рівень інформаційної компетентності особистості у кінці навчання виявився вищим, і цей зсув є не випадковим, тому що відбувається формування мотиваційних цінностей життя, дослідницьких умінь та здатностей приймати оптимальні рішення, вміння працювати з інформацією, екологічної та правової свідомості.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження присвячено теоретичному обґрунтуванню феномена інформаційної компетентності особистості; експлікації її показників, компонентів, блоків та рівнів розвитку; опису функцій та розробленню структурно-функціональної моделі інформаційної компетентності особистості; з'ясуванню рівня сформованості інформаційної компетентності особистості її професійно важливих якостей; дослідженню технологій та особливостей розвитку інформаційної компетентності особистості. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Інформаційна компетентність особистості – це її інтегральна якість, детермінована спрямованістю на задоволення життєвих цілей та потреб шляхом вибору оптимальної для неї мотивації пізнавальної діяльності в інформаційному суспільстві. Структура цієї системи містить та поєднує мотиваційно-спонукальний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-ціннісний, професійний, змістовний блоки.

2. На основі аналізу, узагальнення наукової літератури, даних експертів визначено основні показники інформаційної компетентності особистості, які згруповано в дев'ятнадцять біполярних показників. Методом кластеризації показники об'єднано у компоненти інформаційної компетентності особистості, яка містить систему мотивів, спрямованість дій, суб'єктивну, особистісну, групову та ділову спрямованість, здатності особистості, життєві цінності, проектно-поведінковий та емоційно-вольовий показники, комунікативність, екокультуру, правову культуру, розуміння змісту життя. Усі функції інформаційної компетентності особистості – мотиваційно-спрямувальна, когнітивно-сприймаюча, комунікативна, операційно-орієнтаційна, нормативно-розвивальна – тісно взаємодіють між собою. Вони стали основою для створення структурно-функціональної моделі інформаційної компетентності особистості.

3. Комплекс методів та методик на дослідження інформаційної компетентності особистості охоплює психометрично перевірений авторський тест-опитувальник «ІКО», за допомогою якого виявлено недостатній (середній, низький) рівень розвитку у дорослих осіб. З'ясовано, що це зумовлено насамперед низьким рівнем розвитку таких компонентів, як екологічний та правовий, що залежать від бажання людини адаптуватися до великих потоків інформації та наслідків науково-технічного прогресу, засобів інформаційної безпеки і захисту інформації.

4. Рівень сформованості показників інформаційної компетентності особистості та професійно важливих якостей освітян засвідчив, що жінки більш гнучко ставляться до своєї мети, ідеалів та прагнень, можуть змінювати їх відповідно до обставин, можливостей, власних уподобань і т.п. Для чоловіків більш важливо відповідати певним нормам та вимогам, тобто певному соціальному статусу. Жінки готові активно працювати над собою для досягнення мети, виявляють кращу готовність змінюватись заради майбутнього, протистояти труднощам. Чоловіки, навпаки, будують перспективи на невеликий проміжок часу, проте їхня життєва стратегія чіткіша. Разом з тим гендерних відмінностей щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій не виявлено. Рівень розвитку одних і тих же компонентів інформаційно-комунікаційної компетентності, що притаманні чоловікам і жінкам, відрізняються несуттєво, тому фаховим користувачем комп'ютера може бути як чоловік, так і жінка.

5. Порівняльний аналіз інформатизації освітнього простору в країнах Євросоюзу та України засвідчив, що сучасному українському суспільству необхідна більш якісна психологічна підтримка, яка допоможе задовольнити потреби особистості щодо здобуття глибоких і повних знань про певні об'єкти,

свідомо використовувати професійні інформаційні програмні продукти; ефективно працювати у різних сферах діяльності тощо.

6. Розвиток інформаційної компетентної особистості має бути спрямовано на формування в неї умінь працювати з інформацією і вибору оптимальних рішень, розвиток комунікативних здібностей та особистісного ставлення до інформації, уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та забезпечення великим обсягом якісної інформації вже з дошкільного віку (професійно-психологічні тренінги, хмарні технології, педагогічні програмні засоби, проектні технології, спільні інформаційні ресурси тощо).

7. Програма розвитку інформаційної компетентності особистості в сучасному інформаційному просторі передбачає формування у неї мотиваційних цінностей життя, поглядів на майбутнє, уміння управляти власними емоціями та почуттями, підтримку готовності до професійної діяльності, формування екологічної та правової свідомості тощо. Використання зазначеної програми сприяє суттєвому підвищенню інформаційної компетентності особистості.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть стати вивчення особливостей розвитку інформаційної компетентності особистості в онтогенезі; дослідження основних змін ідентичності особистості за умов впливу інформаційно комунікаційних технологій; розроблення програми розвитку інформаційної компетентності для протидії пропагандистським інформаційним впливам.

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

Монографії:

1. Матохнюк Л. О. Психологічний аналіз інформаційної компетентності особистості: методологічний аспект : монографія. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2018. 275 с.

2. Матохнюк Л. О. Психолого-педагогічні засади дослідження інформаційної компетентності особистості: монографія. Вінниця: ТОВ «Віндрук», 2018. 241 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Матохнюк Л. О. Структура психологічної готовності майбутніх інженерів-прикордонників до професійної діяльності. *Психологія і суспільство*. 2006. № 3. Вид: Інститут експериментальних систем освіти. С. 114–120.

4. Матохнюк Л. О. Значення моделі навчання у формуванні психологічної готовності особистості до майбутньої професійної діяльності: *збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького*. 2007. № 39. ч. II. С. 217–221.

5. Матохнюк Л. О. Використання новітніх інформаційних технологій при підготовці та проведенні навчальних занять з вищої математики: *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2007. № 40. ч. II. С. 249–253.

6. Матохнюк Л. О. Характеристика професійної діяльності офіцерів-прикордонників. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики*

навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Київ – Вінниця, 2007. Вип.14. С. 341–347.

7. Матохнюк Л.О. Використання математичного апарату в процесі вивчення дисциплін природничого циклу: збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького. 2009. №50. С. 20–25.

8. Матохнюк Л. О. Вплив предметних дисциплін на професійну готовність курсантів-прикордонників. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. Вип. 32. (Серія: Педагогіка і психологія). С. 375–381.

9. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Методика використання учбово-наочних засобів на уроках креслення профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*: Зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2012. Вип. 36 (Серія: Педагогіка і психологія). С. 75–80.

10. Матохнюк Л. О. Теоретико – психологічні проблеми використання медіа засобів в умовах сучасної освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького*. 2014. URL: <https://cutt.ly/Fm>

11. Матохнюк Л. О., Вальчук О. А. Особливості застосування статистичного критерію F^* Фішера в психолого-педагогічних дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 38. С. 208–213.

12. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Розвиток інженерної інтуїції курсантів загальнотехнічних дисциплін: *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. № 1 (70). С. 225–237.

13. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Дослідження основних акцентуацій характеру за К. Леонгардом у викладачів природничо-математичних дисциплін: збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького. 2015. № 2 (71). С. 219–229.

14. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Модель психологічної готовності педагога до використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 3. URL: <https://bit.ly/2NtVreC>

15. Матохнюк Л. О. Використання комп'ютерної психодіагностики особистості учня у практичній діяльності психолога. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2016. Вип. 5. URL: <https://bit.ly/2uP3rio>

16. Матохнюк Л. О. Особливості впровадження хмарних технологій у роботі практичного психолога: збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. 2016. № 3. С. 149–156.

17. Матохнюк Л. О. Охорона праці учасників освітнього процесу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. №1(6). С. 129–138.

18. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Блог як один із видів організаційно-методичної діяльності освітяна. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 1. URL: <https://bit.ly/2Hx0hcT>

19. Матохнюк Л. О. Теоретичний аналіз проблеми інформатизації суспільства. *Актуальні проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. Вип. 37. С. 228–243.

20. Матохнюк Л. О. Безпечне поведження дітей в Інтернеті. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*.: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. Вип. 49. (Серія: Педагогіка і психологія). С. 143–148.

21. Матохнюк Л. О. Дослідження груп теорій в психології розвитку інформаційної компетентності особистості: *збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. №2(7). С. 119–128.

22. Матохнюк Л. О. Структурно-функціональна модель інформаційної компетентності особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2018. Вип. 3. URL: <https://bit.ly/2CNmzS4>

23. Максименко Ю. Б., Матохнюк Л. О. Порівняльний аналіз освітнього процесу в країнах Євросоюзу щодо застосування інформаційних технологій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2018. № 2 (20). (Серія: психологічні науки). С. 39–43.

24. Матохнюк Л. О. Програма розвитку інформаційної компетентності особистості: *збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2018. №3(11). С. 128–140.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав, або у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз:

25. Максименко Ю. Б., Матохнюк Л. О. Засади досліджень у психології розвитку інформаційної компетентності особистості. *Наука і освіта*. 2017. №11. С. 76–85.

26. Матохнюк Л. О. Розвиток інформаційної компетентності особистості в сучасному освітньому просторі / *Social and economic aspects of sustainable development of regions. Monograph*. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018; ISBN 978-83-62683-52-9; pp. 398, illus., tabs., bibls., С. 351–357.

27. Матохнюк Л. О. Психологические особенности восприятия образа компьютера женщинами. *Психологический и социально-педагогический журнал «Диалог»: научно-методический Беларусия «Издательство “Печатковая школа”*, 2018. № 3 (50). С.57–65.

28. Максименко Ю. Б., Матохнюк Л. О. Психологические особенности восприятия мужчинами образа компьютера. *Univers Pedagogic* 2018. Nr.3 (59). С. 33–38.

29. Matochnyuk L. O. Characteristics of living values under theory generation (Характеристика життєвих цінностей в рамках теорії поколінь) // VOL 3, No 28 (2018) Sciences of Europe (Praha, Czech Republic) ISSN 3162-2364. *The journal is registered and published in Czech Republic. Articles in all spheres of sciences are published in the journal.* P. 73–77.

30. Матохнюк Л. О. Функції інформаційної компетентності особистості. Conceptual bases and trends for development of social-economic processes. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. ISBN 978-83-946765-2-0; pp.320, illus., tabs., bibls. С. 244–252.

31. Matokhnyuk L. O. Indicators and level of personal information competency. *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba – November. № 28, 2018. P.85–89.*

32. Матохнюк Л. О. Рекомендації щодо безпечного використання інформаційних технологій. *Науковий огляд. 2018. № 9(52). С. 174–189.*

Авторське свідоцтво:

33. А. с. «Тест-опитувальник «Інформаційна компетентність особистості» (ІКО)» / Ю.Б. Максименко, Л.О. Матохнюк. № 83577; опубл. 11.12.2018. 30 с.

Публікації в інших наукових виданнях:

34. Матохнюк Л. О. Вплив комп'ютерних технологій на професійну готовність курсантів-прикордонників. *Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 19 – 20 лютого 2008 р. К.: НАУ, 2008. С. 77–78.*

35. Матохнюк Л. О., Боровик О. В. Погляд на удосконалення системи викладання вищої математики. *Інноваційний розвиток економіки і фінансів України в умовах глобалізації: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції 22-24 травня 2008 року у Хмельницькому економічному університеті. Хмельницький: ПП Гонта, 2008. С. 448–450.*

36. Матохнюк Л. О., Вальчук О.А. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: *Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 20 листопада 2009 року. Хмельницький: НАДПСУ, 2009. С. 43–44.*

37. Матохнюк Л. О. Шляхи вдосконалення якості навчання при викладанні природничо-математичних дисциплін. *Сучасні проблеми гуманітарної освіти: матеріали Міжнар. науково-практична Інтернет-конференція 25-31 липня 2012 року. <https://bit.ly/2O4DsfA>.*

38. Матохнюк Л. О. Роль медіа засобів у навчальному процесі. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна», 2012. С. 178–181.*

39. Матохнюк Л. О. Психологія професійної орієнтації та професійного відбору. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Хмельницький, 2013. С. 437–440.*

40. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Активізація розумової діяльності курсантів прикордонників інженерних спеціальностей. *Освітнє наукове забезпечення діяльності: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю 21 листопада 2014 року*. С. 185–186.

41. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Інтуїтивне мислення студентів інженерних спеціальностей. *Психолого-педагогічні засади розвитку та корекції особистості у навчально-виховному процесі: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Вінниця: ВОПОПП, 2014. С. 84–86.

42. Матохнюк Л. О. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток особистості дитини. *Всемирный Конгресс Ребенка 2014*. URL: <https://bit.ly/2LIF2vm>

43. Матохнюк Л. О. Використання хмарних технологій у навчальному процесі. *«Актуальні проблеми університетської та професійної післядипломної освіти в кризових умовах»*: збірник тез Всеукраїнської Інтернет-конференції НАПН України; Ун-т менедж. освіти. К., 2015. С. 67 – 68. URL: <https://bit.ly/2O1EYz7>

44. Матохнюк Л. О., Вальчук О. А. Дослідження професійно важливих якостей у викладачів природничо-математичних дисциплін. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції 10 грудня 2015 р.* Хмельницький: НАДПСУ, 2015. С. 285–286.

45. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на особистість курсанта в процесі розв'язання індивідуально-графічних робіт з дисциплін інженерного циклу. *Розвиток особистості в освітньому процесі: психодіагностика, профілактика, психокорекція та формування: збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції 22-23 січня*. Вінниця: ТОВ «ВІНДРУК», 2015. С. 88-90.

46. Матохнюк Л. О., Дмитрова Т. В. Безпека дітей в Інтернеті. *«Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ – 2015»*. Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2015. С. 258–262. URL: <https://bit.ly/2G3Vc6T>

47. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Особливості формування педагогічного спілкування між викладачами і студентами. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти: Збірник матеріалів Подільської науково-практичної конференції 25-26 лютого 2016р.* Вінниця: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти». 2016. №1 (12) С. 92–94.

48. Матохнюк Л. О., Дем'янюк К. Д. Психологічні особливості безпеки праці в освітньому процесі. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези IX Всеукраїнської науково-практичної конференції 10 грудня 2016 року*. Хмельницький: НАДПСУ, 2016. С. 396–398.

49. Матохнюк Л. О. Вплив Інтернету на комунікативний розвиток підлітків. *Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ:*

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції. Вінниця: ВНТУ, 2016. С. 316-319. URL: <https://bit.ly/2LvppOK>

50. Максименко Ю. Б., Матохнюк Л. О. Теоретичний аналіз проблеми становлення інформатизації суспільства та його вплив на особистість. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі*: матеріали III Міжнародного Конгресу 18 – 21 травня 2017 року. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 469–471.

51. Матохнюк Л. О. Теоретичний аналіз стану проблеми інформатизації суспільства. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції 30–31 березня 2017 р. ХНУ. С. 37–39.

52. Матохнюк Л. О. Аналіз принципів психології інформаційної компетентності особистості: *Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу* / ред. кол.: Слободинська Т. С. (гол. ред.) та інші. Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2018. Випуск 1 (25). С. 28–30.

53. Максименко Ю. Б., Матохнюк Л. О. Ідентичність особистості в сучасному інформаційному просторі. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції Тернопільського національного економічного університету 20 – 21 квітня 2018 р. Тернопіль: Економічна думка. 2018. С. 311–313.

54. Матохнюк Л. О. Гендерні відмінності рівнів змісту життєвих орієнтацій сучасної особистості. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 25 квітня 2018 року. Хмельницький: НАДПСУ, 2018. С. 198–201.

55. Максименко Ю. Б., Матохнюк Л. О. Сучасні засоби розвитку інформаційної компетентності особистості в освітньому просторі. *Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри*: матеріали міжнарод.наук.-практ. конф. 31 травня – 1 червня 2018р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2018. С. 175–179.

56. Матохнюк Л. О. Кластерний аналіз структури інформаційної компетентності особистості з різних регіонів України. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти*: матеріали III Подільської науково-практичної конференції. Вінниця: ТОВ «Віндрук», 2018. (№32) С. 100–104.

57. Матохнюк Л. О., Демянюк К. Д. Вплив новітніх інформаційних технологій на формування професійних якостей курсанті-прикордонників Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu 45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego p. 215–222.

Навчальні посібники:

58. Матохнюк Л. О., Томчук М. І. Математичні методи в психології: Навчально-методичний посібник. Вінниця: ВОПОПП, 2013. 88 с.

АНОТАЦІЇ

Матохнюк Л. О. Психологія інформаційної компетентності особистості (генеза онтологічного розвитку). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

У дисертаційній роботі викладено результати дослідження сутності інформаційної компетентності особистості, як спрямованість особистості на забезпечення ефективності життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Розроблено структурно-функціональну модель інформаційної компетентності особистості, що містить п'ять блоків (мотиваційно-спонукальний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-ціннісний, професійний, змістовний), основою яких є компонентний склад показників інформаційної компетентності особистості. У сукупності типові характеристики біполярних показників відображають рівень прояву всіх компонентів у конкретній особистості, що дозволяє зробити висновки про загальний рівень її інформаційної компетентності. З'ясовано, що інформаційна компетентність особистості відображається в конкретних функціях: мотиваційно-спрямувальній, когнітивно-сприймаючій, комунікативній, нормативно-розвивальній та операційно-орієнтаційній. Основним завданням визначено розвиток мотивів, спонукань, основних якостей особистості, її професійне становлення, усвідомлення суті життя тощо, що впливає на потенційну можливість забезпечення ефективною життєдіяльністю.

Створений тест-опитувальник «Інформаційна компетентність особистості» дозволяє визначити рівні розвитку показників інформаційної компетентності. Емпірично виявлено недостатній (середній, низький) рівень розвитку інформаційної компетентності у дорослих. Проаналізовано та охарактеризовано засоби покращення розвитку інформаційної компетентності особистості: професійно-психологічний тренінг, розвивальні засоби, створення спільних інформаційних ресурсів (кластерів). Запропонована програма розвитку інформаційної компетентності особистості спрямована на формування мотиваційних цінностей життя, дослідницьких умінь та здатностей приймати оптимальні рішення, вміння працювати з інформацією, формування екологічної та правової свідомості. Пілотажна експериментальна апробація програми розвитку серед педагогів засвідчила, що рівень ІКО суттєво підвищився.

Ключові слова: інформаційна компетентність, особистість, онтологія розвитку, структурно-функціональна модель, структурні компоненти, функції інформаційної компетентності, інформаційно-комунікаційні технології.

Матохнюк Л. А. Психология информационной компетентности личности (генезис онтологического развития). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2019.

В диссертационной работе изложены результаты исследования психологической сущности информационной компетентности личности. По результатам проведенного теоретического анализа научной литературы раскрыта сущность понятий информация, информационное общество, компетенция, компетентность, информационно-коммуникационные технологии или информационные технологии, эффективность жизнедеятельности, информационная компетентность личности. На основе проведенного исследования выделены психологические проблемы, которые возникают в информационном обществе.

Определено, что совокупность типичных характеристик биполярных факторов отражают уровень проявления компонентов в конкретного человека, позволяет определить общий уровень информационной компетентности личности. Доказано, что задачи информационной компетентности личности находят свое отражение в конкретных функциях: мотивационно-направляющие, когнитивно-воспринимающей, коммуникативной, нормативно-развивающей и операционно-ориентационной, что определяет траекторию пути становления личности с учетом развития его качеств, профессионального самоопределения, мотивационной сферы, побуждений, осознание сути жизни и т. д.

С помощью метода кластерного анализа разработана структурно-функциональная модель информационной компетентности личности, которая включает пять блоков (мотивационно-побудительный, когнитивно-деятельностный, личностно-ценностный, профессиональный, содержательный), которые через рефлекссию могут привести как к развитию информационной компетентности, так и к ее деформации.

Созданный тест-опросник «Информационная компетентность личности» позволяет определить уровни развития показателей информационной компетентности. Эмпирически обнаружено недостаточен (средний, низкий) уровень развития информационной компетентности у взрослых. Изучение уровня информационной компетентности личности среди разных возрастных категорий в гендерном аспекте показало, что, во-первых, гендерных различий, и разительных отличий использования информационно-коммуникационных технологий не обнаружено, то есть профессиональным пользователем компьютера может быть как мужчина, так и женщина; во-вторых, гибкость отношение к собственным целям, идеалам и стремлений у женщин способствует к изменению в соответствии с обстоятельствами, возможностями, изменением собственных желаний и потребностей и тому подобное; для мужчин доминирует соответствие существующим нормам и требованиям,

благодаря чему формируется их определенный социальный статус; в-третьих, уровень осмысленности жизни у женщин выше, чем у мужчин.

В процессе исследования важных качеств у педагогов было выявлено, что для исследуемых характерен базовый уровень сформированности информационной компетентности, эпизодическое представление о сущности информационной культуры, недостаточная готовность к применению ИКТ, не устойчива профессионально-информационная направленность, эпизодическая информационная активность, стойкость мотивов и установок профессионально-информационного самоопределения, несформированность профессионально-информационной компетентности.

Результаты теоретико-эмпирического исследования позволяют утверждать, что неумелое использование современных информационно-коммуникационных технологий в определенной степени вызывает развития у взрослых ряда заболеваний (гиподинамия, снижена концентрация внимания, психические нарушения и т.д.).

Сравнительный анализ информатизации образовательного процесса в странах Евросоюза и Украины позволило прийти к убеждению, что современному обществу необходимо качественное образование, которое способно обеспечить решение потребности потребителя в получении глубинных и полных знаний об определенных объектах, в сознательном использовании профессиональных программных продуктов; эффективной организации деятельности и тому подобное. Показано, что согласно основным принципам распространения компьютерно-информационных технологий в Украине, важной целью является обеспечение информационной компетентности личности, прежде всего путем создания системы образования, ориентированной на использование современных ИКТ в формировании всесторонне развитой личности.

Проанализированы и охарактеризованы средства улучшения развития информационной компетентности личности: профессионально-психологический тренинг, развивающие средства, создания совместных информационных ресурсов (кластеров). Предложенная программа развития информационной компетентности личности направлена на формирование мотивационных ценностей жизни, исследовательских умений и способностей принимать оптимальные решения, умение работать с информацией, формирование экологической и правового сознания. Пилотажная экспериментальная апробация программы среди педагогов показала, что уровень ИКО существенно повысился.

Ключевые слова: информационная компетентность, личность, онтология развития, структурно-функциональная модель, структурные компоненты, функции информационной компетентности, информационно-коммуникационные технологии.

Matochnyuk L.O. Psychology of information competence of the individual (genesis of ontological development). – Manuscript.

Dissertation for the degree of Honoured Doctor of Psychological Sciences in specialty 19.00.01 general psychology, history of psychology. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odesa, 2019.

In the dissertation work the results of research of information competence of the person, as an orientation of the person on maintenance of efficiency of vital activity in the informational society are outlined.

The structural-functional model of information competence of the personality, which includes five blocks (motivational-inductive, cognitive-activity, personal-value, professional, informative), is based on which the component composition of the indicators of information competence of the person is based. In aggregate, the typical characteristics of bipolar indicators reflect the level of manifestation of components of a particular person, which allows conclusions about the general level of its information competence. The information competence of the individual is reflected in specific functions: motivational-directional, cognitive-perceptive, communicative, normative-developmental, and operational-orientational. And the main task is to develop motives, basic qualities of the person, its professional formation, awareness of the essence of life etc., which affects the potential ability to provide effective life.

A test questionnaire «Information competence of the individual» was created, which allows determining the levels of development of information competence indicators. The insufficient (medium, low) level of development of informational competence in adults was found to be empirically determined. The means of improving the development of information competence of a person are analyzed and characterized: professional psychological training; developmental means; creating common information resources (clusters). The developed program of development of information competence of the person is aimed at forming motivational values of life, research skills and abilities to make optimal decisions, ability to work with information and formation of ecological and legal consciousness. Pilot testing of the development program at the teachers showed that the level of ICO has significantly increased.

Key words: information competence, personality, ontology of development, structural-functional model, structural components, functions of information competence, information and communication technologies.

Підписано до друку 23.08.2019

Обсяг 1,9 друк. арк. Формат 60x88/19 Папір офсетний

Наклад 100 пр.

Надруковано у відділі інформаційних технологій та видавничої діяльності

КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

21100. м. Вінниця, вул. Грушевського, 13

телефон: (0432) 55-65-60

факс: (0432) 55-65-60

e-mail: bil@mail.vinnica.ua

<http://academia.vinnica.ua/>

